

JOHANNES JA TEMA RISTIMINE¹

Peeter Roosimaa

Juba algkristluse päevist alates on olnud kristlastele üheks elementaarseks ja alustrajavaks toiminguks ristimine. Alguse on see saanud Ristijaks kutsutud Johannese tegevusest. Kes oli Ristija Johannes ja mis oli tema missiooni sisuks? See küsimus pakub kristluse mõistmiseks huvi ka tänapäeval.

RISTIJA JOHANNESE ISIK

Uus Testament tutvustab Ristija Johannest kui preestri perekonnas sündinud meest, kelle kohta Jumal oli andnud erilised töötused, et teda hüütakse Kõigekõrgema prohvetiks, et ta valmistab Issanda teed, et anda rahvale pääste tunnetus nende pattude andeksandmisest (Lk 1:76j).² Kui Johannes I sajandil Jordani ääres üles astus, siis kõlasid tema jutluses Iisraeli varasemate prohvetite tähtsamad teemad: kohus ja meeleparandus.³ „Ristija Johannese

¹ Artikkel on valminud ETF grandi 6754 ja Elstal'i Teoloogilise Seminari toetusel.

² Üheks tähtsaks kristluseväliseks allikaks Ristija Johannese kohta peetakse Josephuse Ant 18,116–118 (kasutan selle kreeka keelset teksti ja saksakeelset tõlget: Gerd **Theißen**, Annette **Merz**, *Der historische Jesus. Ein Lehrbuch* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1996), 176j). Josephuse ütlusi tuleb võtta kriitiliselt. Josephus võis oma kirjeldustes olla mõjutatud adressaadiks olevast publikust (*ibid.*, 185), samuti tuleb arvestada, et ta ise oli päritolult variser ja preester ja selliselt sai ta ka pärimuse väljapoolt kristlikku pärimusliini. Samuti ei võinud ta põhimõtteliselt päriselt nõustuda sellega, mida teame Ristija kohta kristlikest allikatest, nt meeleparandusristimine seoses pattudest vabanemisega (Roland **Schütz**, *Johannes der Täufer* (Zürich, Stuttgart: Zwingli Verlag, 1967), 18, 24).

³ Gerhard **Kroll**, *Jeesuse jälgedel* (Tartu: Johannes Esto Ühing, 2002), 169.

isikus ja kuulutuses puutuvad tihedasti kokku kaks erinevat maailma, kaks ajastut: tema isikus on tegemist vanatestamentliku prohvetluse kristallisatsiooni, vana täideviija ning lõpetajaga, samal ajal on ta aga uue, vahetu ettevalmistaja. Ta teeb seda, mida senini ükski prohvet pole teinud – ristib neid, kes oma patte üles tunnistavad ning andekssaamist igatsesid.”⁴ Juutluses oli väga palju mitmesuguseid veega seotud riitusi.⁵ Kuid Johannese poolt läbiviidud riituses pidi olema midagi nii erakordset, et üksnes teda hakati kutsuma ὁ βαπτιστής = *ristija* (Mt 3:1 jt). Johannese pöördumiskuulutus põhjustas juutide hulgas liikumise, millel puudub paralleel varasematest aegadest.

RISTIJA JOHANNES KUI HEEROLD

Kes on küll see Johannes? – See küsimus huvitas ilmselt kõiki, kes vähegi olid temast kuulnud või temaga kokku puutusid. Jeruusalemmast läkitati lausa ametlikud saadikud saama vastust Johannese osas. Kas ta on Messias, kas ta on Eelija, kas ta on teatud kindel Jumala poolt töötatud prohvet? (Jh 1:19jj).

Johannese enda tunnistuse kohaselt oli ta hüüdja hääl (Jh 1:23), s.t ta mõistis end Jumala heeroldina, ta oli Jumala sõnumi ametlik edasiandja.⁶ Selline arusaam Johannese suhtes oli ka algkristlikul kogudusel (vt Mk 1:2–4;⁷ Mt 4:3; Lk 2:4–6). Seda pilti täiendab Johannese evangeelium: Johannes oli valgusest tunnistaja (Jh 1:6–7,15); osutades Jeesusele ütles Ristija: „Ja ma olen näinud ja tunnistanud, et seesama on Jumala Poeg” (Jh 1:34). Kui võrrelda

⁴ Elmar **Salumaa**, *Matteuse röömusõnum* (Tallinn: Logos, 2001), 63.

⁵ Põhjaliku ülevaate kõikvõimalikest antiigis, sh juutluses läbiviidud veeriitustest annab Robert H. W. **Wolf**, *Mysterium Wasser: eine Religionsgeschichte zum Wasser in Antike und Christentum* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht Unipress, 2004).

⁶ Vt „Herold” (Erich Fascher) – *Biblisches-Historisches Handwörterbuch*, Hgg. Bo Reicke und Leonhard Rost, Bd. 2 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1964), Sp. 704.

⁷ Nt selle segatsitaadi osas on põhjendatud arvamus, et evangeeliumi autor kasutas juba olemasolevat traditsiooni, mis kuulus järgnevaga kokku; Rudolf **Pesch**, „Anfang des Evangeliums Jesu Christi. Eine Studie zum Prolog des Markusevangeliums (Mk 1,1-15)” – Rudolf Pesch, Hgg. *Das Markus-Evangelium*. Wege der Forschung. Bd. 411 (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1979), 311–355, 315.

Johannest Vana Testamendi aegsete prohvetitega, siis kuulub kahtlemata ka tema nendega samasse ritta – Ristija Johannes oli üks prohvetitest. Kuid vast kõige rohkem iseloomustas Johannest see, et ta oli Jumala heerold, kes pidi valmistama teed Jumala ühe erivolitustega esindaja tulekuks.

Antiikajal oli heerolditel täita tähtis koht. Nad vahendasid valitseja teateid, neile kehtis n-ö diplomaatiline puutumatus. Et nad oleksid kergesti äratuntavad, selleks kandsid nad erilist heeroldi riietust. Juba eemalt äratundmiseks oli neil ametimärgina kaasas vastav heeroldikepp.⁸

Johannese kohta on kirjutatud: „Ja Johannese riided olid kaamelikarvadest ja ta niuete ümber oli nahkvöö ning ta sõi rohutirtse ja metsmett” (Mk 1:6). Siin ei ole küll märget, et Johannes oleks kasutanud heeroldikeppi, aga kas Johannese selline välimus võiks siiski rõhutada tema Jumala heeroldiks olemist? A. Pohli arvates on siin tegu asjadega, mis jäid väljapoole kultuurmaailma.⁹ Johannese riietust võib pidada ühe lihtsa kõrbeelaniku riietuseks. E. Salumaa ütleb, et kaamelikarvadest kuub oli oma odavuse ja vastupidavuse tõttu vaesema rahvakihi rõivaste peamine materjal.¹⁰ Ka oli olemas traditsioon, et Jumal oli teinud taolised riided esimestele inimestele.¹¹ G. Maier peab kaamelikarvadest riideid seepärast tähtsaks, et Sk 13:4 järgi on need prohveti riietele tüüpilised. Sama võib öelda nahkse vöö kohta. 2Kn 1:8 kohaselt oli nahast vöö erilisel prohvetil Eelijal. Mis puutub Johannese toitu, siis rohutirtsud olid puhtad ja söögikõlbulikud (3Ms 11:21j), metsmee söömine oli sümbol Jumala hoolitsusest (5Ms 32:12), seda sõid Jumalale pühendatud inimesed (nt Simson, Km 14:8j). Ilmselt võib siin näha paralleeli, kuidas Jumal hoolitses Eelija eest Kriti jõe ääres (1Kn 17:4jj). Oma riietuse

⁸ „Heerold” – *Antiigileksikon*, 1 (Tallinn: Valgus, 1983, 179–180), 179.

⁹ Adolf Pohl, „Das Evangelium des Markus” – *Wuppertaler Studienbibel*. Ergänzungsband (Wuppertal: R. Brockhaus Verlag, 1986), 53.

¹⁰ Salumaa, *Matteuse rõõmusõnum*, 67.

¹¹ *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, H. L. Strack und P. Billerbeck, Hgg. 7. Aufl. Bd 1 (München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1978), 97.

ja toiduga näitas Johannes end kui Jumala poolt pühitsetud prohvet, kelles võidi ära tunda teist Eelijat (vrd Lk 7:33).¹²

JOHANNENE SÕNUM

Johannese tegevusest on öeldud, et ta „kuulutas meeleeparandus-ristimist pattude andeksandmiseks” (Mk 1:4); „Parandage meelt, sest taevariik on lähedal!” (Mt 3:2). Seejuures pidi taevariigi lähedale tulek olema seotud ühe erilise isikuga, kelle nimi jäi esialgu tundmatuks. Ka näib, et tema isiku suuruse kirjelduseks ei leidnud Johannes ühtki sobivat tiitlit, seepärast kasutas ta lihtsalt elupilte. Johannes ütles: „Mina ristin teid veega, aga on tulemas minust vägevam, kelle jalatsipaelagi ei kõlba ma lahti päästma. Tema ristib teid Püha Vaimu ja tulega” (Lk 3:16).

Johannes kasutas siin pilti juudi koolielust. Õpilane oli kohustatud oma rabi igasugustes praktilises töödes teenima, välja arvatud jalatsipaelu lahti võtma, kui rabi tuppä tuli,¹³ seda ei tohtinud nõuda ka juudist orjalt. W. Grundmann lisab täienduseks, et templiori võttis preestril jalatsipaelad lahti, enne kui too paljajalu pühamu pinnale astus. Templiori kuulus nende ebapuhaste isikute hulka, kelle ebapuhust ei saa kõrvaldada ka viimnepäev.¹⁴ Seega näitas Johannes, et ka kõige madalam orjatöö on liiga väärikas, et tema võiks seda taevasele saadikule osutada.¹⁵ Veelgi suurema erinevuse toob aga esile ristimine. Johannese volitused piirdusid üksnes veeristimisega, taevasel saadikul pidi olema aga meelevald ristida nii Püha Vaimuga kui ka tulega, temal oli õigus otsustada inimsaatuste üle. Johannes ütles: „Tema ristib teid Püha Vaimu ja tulega. Tal on viskl-

¹² Gerhard **Maier**, *Markus-Evangelium* (Neuhausen-Stuttgart: Hänssler, 1995), 25–26; Karl **Kertelge**, „Markusevangelium” – *Die Neue Echter Bibel. Kommentar zum Neuen Testament mit den Einheitsübersetzung*. Bd 2. Hrsg. von Joachim Gnllka und Rudolf Schnackenburg (Würzburg: Echter Verlag, 1994), 18.

¹³ *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, Bd. 1, 121.

¹⁴ Walter **Grundmann**, *Das Evangelium nach Markus*. 10. Auflage. Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament, II (Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1989), 38.

¹⁵ Pohl, *Das Evangelium des Markus*, 54.

abidas käes ja ta puhastab oma reheatuse ning kogub oma nisud aita, aga aganad põletab ta ära kustutamatu tulega” (Mt 3:11j).

Oma kuulutuses andis Johannes karmi selgituse, et inimeste pöördumine ei tohi olla kergemeelne ega pinnapealne: „Johannes ütles nüüd rahvale, kes oli tulnud, et lasta ennast temal ristida: „Rästikute sugu, kes teid on hoiatanud põgenema tulevase viha eest? Kandke nüüd meelearandusele kohaseid vilju ja ärge hakake iseenestes ütleva: „Meie isa on ju Aabraham.” Sest ma ütlen teile: Jumal võib neist kividest äratada Aabrahamile lapsi. Kirves on juba pandud puude juurte külge. Iga puu nüüd, mis ei kanna head vilja, raiutakse maha ja visatakse tulle”” (Lk 3:7–9).

Nagu kõigest sellest võis järeldada, ei pruugi taevariigi tulek ja kohtumine taevasaadikuga kujuneda sugugi meeldivaks. Kohtumisrõõm võib osutada hukkumisvaluks. Lähenemas oli Jumala vihakohus – Johannes nägi end ja oma ajastukaaslasti olevat lõpuaja viimases tunnis.¹⁶

TULIJA JOHANNENE KUULUTUSES

Nagu öeldud, ei kasutanud Johannes selle isiku suhtes, kellele ta tuli teed valmistama, mitte ühtki nime ega tiitlit. Ta ütles vaid, et tuleb keegi, kes on temast vägevam. Nii on hakatud seda isikut kutsuma lihtsalt Tulijaks.¹⁷

Paistab, et Johannese põhimureks oli ees ähvardav tulekohus, seepärast ka tema kuulutuse terav toon.¹⁸ G. Kroll ütleb, et „seda teravust võib seletada ainult Jumala kohtu lähedusega: „Kirves on

¹⁶ „Der Täufer sah sich und seine Zeitgenossen in der letzten Stunde der Endzeit”; Winfried Eckey, *Das Markusevangelium. Orientierung am Weg Jesu. Ein Kommentar* (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1998), 58.

¹⁷ Vt nt Pohl, *Das Evangelium des Markus*, 54.

¹⁸ Et Johannese kuulutus ja tegevus olid põhiliselt määratletud peagi saabuva Jumala vihakohtu ootusest, on teoloogide üldine arusaam; vt nt „Gericht Gottes (NT)” (R. Kampling) – Neues Bibel-Lexikon. Bd. I. Manfred Görg und Bernhard Lang, Hgg. (Zürich: Benziger Verlag, 1991), Sp. 803–807, 803; „βαπτίζω” (George R. Beasley-Murray) – *Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament*, neubearbeitete Ausgabe; Lothar Coenen und Klaus Haacker, Hgg, Bd. 2. (Wuppertal: Brockhaus; Neukirchen: Neukirchener Verlag, 2000), 1694–1702, 1697.

juba pandud puude juurte külge” (Mt 3:10)”.¹⁹ Võimalik, et rääkides tulega ristimisest – vast õigem oleks rääkida tulle kastmisest – olid prohveti silme ees kujutluspildid sõjakoledustest, kus terved külad ja linnad tulega maatasa põletati. Võimalik, et tal oli kujutluses pilt laavavoolude poolt haaratud inimasulatest või, mis veelgi tõenäosem, kirjeldus Soodoma ja Gomorra linnade hävitamisest.

Kuid kas üldse oleks kuidagi mõeldav pääseda Jumala vihakohust? Mõeldes juutide vaimulikule olukorrale, kas Tulijal kui lõpuaja kohtunikul on üldse kedagi, keda ristida Püha Vaimuga, kellele anda osa jumalikust õndsusest, või peab ta hakkama ristima aina tulega? Millele võis toetuda Johannese üleskutse pöördumisele? Väga võimalik, et prohvetile meenus, kuidas usuisa Aabraham palus Jumalalt armu Soodomale ja kuidas Jumal oli seda valmis ka andma, või meenus see, kuidas Iisrael oli võõraste ikke all, siis meelt parandades Jumala poole hüüdis ja Jumal halastaski, või oli Johannese silme ees prohvet Joonas lugu, see, kuidas Niinive linn Joonas kuulutuse peale meelt parandas ja Jumal andis armu. Kuid selleks aluseks võis olla ka Jumala sõnum prohvet Jesaja kuulutuses: „Tulge nüüd ja seletagem isekeskis, ütleb Issand. Kuigi teie patud on helepunased, saavad need lumivalgeks; kuigi need on purpurpunased, saavad need villa sarnaseks” (Js 1:18). Võimalik, et kõik need lood olid Johannesele julgustuseks, et kutsuda inimesi meelt parandama ja selle märgiks laskma end ristida.

JOHANNENE TULIJA-OOTUS

Kui Johannes mõistis end hüüdja häälena, kes kuulutab endast vägevama tulekut, siis kellena kujutas ta ette Tulijat, milline oli tema Tulija-ootus? Kahtlemata mõjutasid Johannese mõttekäike tema aja messiaootused, aga vast veelgi enam Pühakirjas olevad prohveteringud. Üheks võimaluseks oli, et Johannese ajal oodati täiesti maist Taaveti soost pärinevat poliitilist kuningat, kes pidi jumalatud valitsejad hävitama ja Jeruusalemma paganatest puhastama. Kuid ootusi oli teisigi. Qumranis esseenide sektis oodati aegade lõpul kahte mes-

¹⁹ Kroll, *Jeesuse jälgedel*, 169.

siat. Üks pidi olema Leevi soost ülempreesterlik, teine Juuda soost poliitiline messias. Näib, et ülempreesterlik messias pidi olema poliitilisest kõrgemal positsioonil.²⁰ Ära ei maksa unustada ka ühe Moosese-sarnase lõpuaja prohveti ootust (vt Jh 1:21; 5Ms 18:15). Paistab, et Jeesuse kaasaegsed ei eelistanud eriliselt ühtki messia-vormi. Küll loodeti vast rohkem sõjamehest messiale. Tootused Taa-veti soost võrsta kohta, kes murrab oma rahva kaelast rõhujate ikke, näisid paljudele olevat määratud just niisuguseks ajaks.²¹ Nii võib pidada tõenäoliseks, et Johannes ei arvestanud mitte lihtsalt inimeste südames toimiva taevavalitsuse lähedusega, vaid ta mõtles taevariiki koos territooriumi ja kõige muu sinna kuuluvaga.

Ristija Johannese tegevust mõisteti vastavalt prohvet Jesaja troostiraamatu (alates Js 40) kuulutusele²²: „Nõnda nagu on kirjutatud prohvet Jesaja raamatus: „Vaata, ma saadan sinu palge eele oma käskjala, kes valmistab su teed. Hüüdja hää on kõrbes: Valmistage Issandale tee, tehke tasaseks tema teerajad!”” (Mk 1:2j; vt Jh 1:23 ja Js 40:3jj). Kas ka Johannese enda silme ees võis sellest prohvetearingust lähtudes kangastuda Tulija kuju või seostus Tulija pigem prohvet Joeli raamatu kuulutusega? Sel ajal oli juutluses levinud ülemaailmse Jumala kohtu ootus. Kusjuures arvati, et Iisraeli tabab see teistest varem. Arvati, et kohus tabab juudikoguduses patuseid ja juute ahistavaid paganaid. Seepärast vaadati viimsele kohtule isegi teatava lootuse ja rõõmuga, sest loodeti Iisraelile päästet. Mure oli küll selles, et tegelikult võis kohus pöörduda ka juutide endi vastu, sest keegi ju ei tea, keda Jumal arvab õigete, keda patuste hulka.²³ Erinevalt Jesaja troostiraamatu kuulutusest

²⁰ Oscar **Cullmann**, *Die Christologie des Neuen Testaments* (Tübingen: J.C.B Mohr (Paul Siebeck), 1957), 115–117; „Messias” (A. S. Van der Woude) – *Biblich-Historisches Handwörterbuch*, Bo Reicke und Leonhard Rost, Hgg. Bd. 2 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1964), Sp. 1197–1204, 1202–1204. Vt ka F. F. **Bruce**, *Uue Testamendi ajalugu* (Tallinn: Logos, 2000), 151.

²¹ Bruce, *Uue Testamendi ajalugu*, 160. Vt siin ka PsSal 17:21–25 – Sven **Holm-Nielsen**, *Die Psalmen Salomos. Jüdische Schriften aus hellenistisch-römischer Zeit*. Bd. 4. Lieferung 2; Poetische Schriften (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1977).

²² Tegemist on siin tegelikult segatsitaadiga.

²³ Vt „Κρίνω κτλ” (Friedrich Büchsel) – *ThWNT*. Begründet von G. Kittel; Gerhard Friedrich, Hgg. Bd. 3 (Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag, 1967), 933–955, 935.

on Jumala kohtumotiivid kesksel kohal prohvet Joeli raamatus.

Johannese kuulutuse ja prohvet Joeli kuulutuse kooskõla poolt räägivad mitmed tähelepanekud. Prohvet Joel kuulutas ühe erilise päeva, Issanda päeva tulekut. Õnnetuseks pidi see päev olema kohtupäev:

Võtage endid ja leinake, preestrid, kurtke, altari teenrid! Minge sisse, veetke öö kotiriideis, minu Jumala teenrid, sest teie Jumala kojast on kõrvaldatud roa- ja joogiohver! Pühitsege paastupüha, kutsume kokku pühalik koosolek, koguge vanemad ja kõik maa elanikud Issanda, oma Jumala kotta ja kisendage Issanda poole! Oh seda päeva! Sest Issanda päev on ligidal, see tuleb kui hävitus Kõigeväeliselt (Jl 1:13–15).

See päev pidi tipnema sündmusega, mida võiks pidada tulega ristimiseks:

Puhuge sarve Siionis, tõstke häält mu pühal mäel! Värisegu kõik maa elanikud, sest Issanda päev tuleb, see on ligidal, pime ja must päev, pilvine ja sünge päev! Nõnda nagu koit laotub mägedele, tuleb suur ja vägev rahvas, kelle sarnast pole olnud igiaegadest alates ega tule ka enam pärast teda, tulevaste põlvede aastateni. Tema ees käib hävitav tuli ja tema taga kõrvetav leek; tema ees on maa otsekui Eedeni aed, aga tema taga on tühi kõrb ja ei olegi pääsu tema eest (Jl 2:1–3).

Aga selles kohtuootuses on koht ka meeleparandusele:

Aga veel nüüdki ütleb Issand: Pöörduge minu poole kõigest südamest, paastudes, nuttes ja kurtes! Käristage lõhki oma süda, aga mitte oma riided, ja pöörduge Issanda, oma Jumala poole, sest tema on armuline ja halastaja, pika meelega ja rikas heldusest, ja tema kahetseb kurja! (Jl 2:12–13)

Veelgi enam, kohtu kuulutuse järel on töötus Püha Vaimu kohta:

Ja pärast seda sünnib, et ma valan oma Vaimu kõige liha peale. Siis teie pojad ja tütreid hakkavad ennustama, teie vanemad uinuvad unenägusid nähes, teie noored mehed näevad nägemusi. Ja neil päevil valan ma oma Vaimu ka sulaste ja teenijate peale (Jl 3:1).

Nelipühapäeval kogetud Püha Vaimu ilminguid mõisteti just selle prohveteargumendi täitumisena ja Püha Vaimuga ristimisega (Ap 2:14–21).

Kogu meeleparanduse üleskutse, samuti Johannese kuulutus muutunuks mõttetuks, kui poleks lootust:

Ja sünnib, et igauks, kes hüüab appi Issanda nime, pääseb. Sest Siioni mäel ja Jeruusalemmas on pääste, nii nagu Issand on öelnud; ja pääsenute hulgas on need, keda Issand kutsub (Jl 3:5).

Johannese aegse messiaootusega on sobivalt kooskõlas ka kuulutus:

Siis te tunnete, et mina olen Issand, teie Jumal, kes elab Siionis oma pühal mäel. Jeruusalemm saab pühaks ja võõrad ei käi enam temast läbi (Jl 4:17).

Nii on võimalik, et Johannest mõisteti kui hüüdjat häält prohvet Jesaja kuulutusest, tema enda silme ees aga võisid kangastuda pildid just prohvet Joeli kuulutusest. Johannese poolt kuulutatud Tulijas tundis algkristlik kogudus ära Jeesuse kui Jumala Sulase, *Ebed Jahve* Jesaja raamatu kuulutusest (vt Lk 4:17–19; Js 61:1; 58:6; vt ka Jumala Sulase laulud: Js 42:1–7; 49:1–9; 50:4–9; 52:13–53:12). Ka *Ebed Jahve* üheks ülesandeks oli olla kohtunik (vt Js 42:2–4), kuid tema kohtunikuamet näib olevat kõike muud kui see, mida Ristija kuulutas või mis vastaks Joeli raamatu ennustustele.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Ristija Johannes ootas Tulijat kui taevast suurt kohtunikku, kes seab jalule õigluse, kes ristib nii tulega kui ka Püha Vaimuga. Johannes ise oli aga Tulija teevalmistaja heerold, sest taevase kohtunikuga kohtumiseks on mõistlik ennast meelt parandades ette valmistada.

JOHANNENE LISAÜLESANNE

Antiikajast on teada, et valitseja korraldusel võisid heerolid täita mitmeid muidki ülesandeid. Näiteks oli neil voli sõlmida siduvaid kokkuleppeid.²⁴ Evangeeliumide tunnistuste kohaselt ei tundnud Johannes end sugugi üksnes heeroldina, kes oma läkitaja sõnumit edasi annab, vaid lisaks kuulutamisele või just koos kuulutamisega

²⁴ „Gesandter“ – *Das Grosse Bibelllexikon*, Bd 1, 2. Aufl. (Wuppertal: R. Brockhaus Verlag, 1990), 446.

oli Johannese ülesanne ka ristida (vt Jh 1:33). Kas Johannese ristimist võib seega pidada mingi lepingu sõlmimiseks?

Nagu öeldud, kuulutas Johannes tulevast kohut ja vajadust enne seda meelt parandada. Osale inimestele öeldud Johannese sõnadest: „Rästikute sugu, kes teid on hoiatanud põgenema tulevase viha eest? Kandke nüüd meelesparandusele kohaseid vilju” (Lk 3:7j), on näha, et ristimisele tulekut mõisteti kui põgenemist tulevase viha eest. Kas sellest võib järeldada, et ristimisel sõlmiti tõepoolest mingi leping, mis pidi kindlustama hukatusest pääsemise? Et sellele küsimusele vastata ja ka Johannese ülesannet paremini mõista, käsitlem lähemalt kogu tema ristimistegevust.

JOHANNESE RISTIMINE JA PATTUDE ANDESTUS

Evangeeliumide pärimused kinnitavad, et Johannes ristas meelesparandusristimisega seoses pattude andestusega. Johannese juurde tulnud inimesed tunnistasid üles oma patud (vt Mk 1:5; Mt 3:6) ja said siis ristitud. Johannese ristimise mõistmiseks tasub veel tähele panna, et see oli seotud teatud kindla ajaga – Tulija tuleku ettevalmistusega –, see oli seotud Johannese enda isikuga (Mk 1:5, 8,9 on öeldud, et inimesi ristiti Johannese poolt) ja see oli seotud Jordani jõega (Mk 1:5 ja 9 on kahel korral nimetatud Jordanit). Veel on öeldud, et ristimise juures inimesed andsid õiguse Jumalale: „Ja kogu rahvas, kes teda kuulas, ja tõlneridki tunnistasid, et Jumalal on õigus, lastes endid ristida Johannese ristimisega” (Lk 7:29). Kuna kuskilt pole näha, et Johannes oleks soovinud Moosese Seadust tühistada ja rajada pattude andestuseks mingit muud õiguslikku alust, siis võib järeldada, et mõeldud ei olnud selliseid teo-patte, mille kohta olid Moosese kaudu antud Seaduses olemas vastavad korraldused.²⁵

Elmar Salumaa juhib tähelepanu sellele, et Matteus ei seo Johannese ristimist pattude andeksandmisega, küll aga teevad seda Markus ja Luukas. Salumaa arvates ei tähendanud ristimine pattude

²⁵ G. Theißen ja A. Merz näevad küll Ristija tegevuses usaldamatust templikultuse vastu; vt Theißen, Merz, *Der historische Jesus*, 195j.

andeksandmist, vaid tõi selle töotuse erakordse jõuga päevakorda. „Olnuks Johannese ristimisel absolutiseeriv²⁶ tähendus, äratanuks see teoloogiliselt häiritud ülemkihis vastupanu ning hukkamõistu. Sellest ei tea aga uuetestamentlikud pärimused midagi...”²⁷ Veel ütleb Salumaa: „Selle ristimise eesmärk ei ole osasaamine õndsusest, vaid ettevalmistus saabuva Messia vastuvõtmiseks, olles mõistetav kui koguneva messialiku koguduse initsiatsiooniriitus. Põhikujutlus on siingi „puhastav pesemine””.²⁸ Josephus mõistis Johannese ristimist kui välise puhastuse akti, mis asjakohaselt eeldas sisemist puhastust (kõlbelist paranemist).²⁹ Väitega, nagu oleks andestus toimunud juba varem, et „ülени vee alla vajutamine oli sümbol hingepuhastusest, mida nad olid üle elanud”³⁰, ei saa siin hästi nõustuda. Üldse väärrib üle kontrollimist, kuivõrd võis Johannese ristimine olla puhastusriitus.

Gerhard Kroll väljendab: „Ristimine ei pidanud kõrvaldama mitte vanatestamentlikku ebapuhtust, nagu seda taotlesid paljud juutide kümblused: tema ristimine oli patukahetsusristimine pattude andeksandmiseks, ja ristimisega seotud patutunnistus pidi inimest ette valmistama jumalariiki sisenemiseks.”³¹ Siia sobib lisada Adolf Pohl poolt väljendatud mõtte, et enda ristida laskmisega dokumenteeris rahvas, et nad on vanale, äralangenud olemusele surnud ja on avatud tulevasele õndsusele (patuandestusele ja vaimuristimisele).³²

Kas eelöeldu võiks tähendada vastuolu Mk 1:4 ja Lk 3:3 tõdemusega, et ristimine toimub εις ἄφεσιν ἁμαρτιῶν? Et εις ἄφεσιν ἁμαρτιῶν viitab võimalikule ristimistoimele, et selle läbi võetakse vastu andestus?

²⁶ Absolutatsioon – andestuskuulutus, pattude andestamine.

²⁷ Salumaa, *Matteuse röömusõnum*, 69.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Ant 18,116–119; „καθάρως” (Marco Frenschkowski) – *Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament*, neubearbeitete Ausgabe; Lothar Coenen und Klaus Haacker Hgg., Bd 1 (Wuppertal: Brockhaus; Neukirchen: Neukirchener Verl. 1997, 898–901, 902–907), 904.

³⁰ Osvald **Tärk**, *Markuse evangeeliumi seletus* (Tallinn: Logos, 1993), 26.

³¹ Kroll, *Jeesuse jälgedel*, 170.

³² Pohl, *Das Evangelium des Markus*, 51.

Sõna ἄφεσις tähendab ‘vabastamine’ (vanglast), ‘tühistamine’ (kohustustest, süüst, karistusest), siit patusüüst vabastamise tähendus.³³ Kuidas ja millal see toimub, seda see väljend iseenesest ei pruugi väljendada. Lisaks ἄφεσις tähendusele on nendele küsimustele vastamisel oluline koht prepositsioonil εἰς, mis võib osutada lihtsalt ka mingile seosele või vaatesuunale.³⁴ Näiteks Jeesuse ütluses Mk 14:8: „Ta on teinud, mis ta võis: ta on ette salvinud mu ihu matmiseks (εἰς τὸν ἑνταφιασμόν)” näitab prepositsioon εἰς sidet Jeesuse salvimise ja tema matmise vahel, kuid et seal Betaanias oleks mingilgi määral toimunud Jeesuse matus, seda see küll ei tähenda.³⁵ Siin on oluline lisada, et Pühakirja kohaselt toimub pattude kõrvaldamise aktiga Jumala ja inimese vahekorra taastamine.³⁶

Nii võib kokkuvõtvalt öelda, et Johannese ristimine oli seotud pattude andestusega, kuid pattude andestus see iseenesest siiski ei olnud. Tegemist on sooviga taastada patu poolt rikutud suhe Jumala ja inimese vahel.

RISTIMINE KUI KOHTUTOIMING

Johannese tegevuse kirjelduses äratav tähelepanu nii Mt 3:6 kui ka Mk 1:5 kasutatud väljend ἕξομολογέω. Väljend kuulub sõnagruppi ὁμολογέω, mille algne tähendus on ‘sama ütlema, ütlustes kattuma’. Uue Testamendi ajal kasutati seda sõna küllalt tihti kohtus ütluste või tunnistuste andmise tähenduses.³⁷ Samas tähenduses kasutati ka sõna ἕξομολογέω. Nt Rm 14:11 väljendab see eshatoloogilist

³³ „ἄφεσις” (Bauer) – *Griechisch-deutsch Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur*, Sp. 250j.

³⁴ Vt prepositsiooni εἰς erinevaid tähenduseseid: „εἰς” (Walter Bauer) – *Griechisch-deutsch Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur*. 6., völlig neu bearbeitete Aufl. Kurt Aland und Barbara Aland, Hgg. (Berlin: Walter de Gruyter, 1988), Sp. 459jj.

³⁵ Vt Pohl, *Das Evangelium des Markus*, 46.

³⁶ „Vergebung” (Cilliers Breytenbach) – *Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament*, neubearbeitete Ausgabe; Lothar Coenen und Klaus Haacker, Hgg., Bd. 2 (Wuppertal: Brockhaus; Neukirchen: Neukirchener Verlag, 2000), 1737–1742, 1738.

³⁷ „ὁμολογέω κτλ” (Otto Michel) – *ThWNT*. Bd. 5 (1966), 199, 207.

patutunnistust, mida Jumala kohtus peab andma igäüks.³⁸ Johannese ristimise juures ütleb E. Salumaa tabavalt: „*Exomologeomai* – „üles tunnistama”, s.t oma süüd tunnistades Jumalale õigust andma, oma õigusest Jumala suhtes täielikult loobuma.”³⁹ Samuti äratub tähelepanu, et ristitavad andsid seal õiguse Jumalale (vt Lk 7:29).

Kõiki neid tähelepanekuid arvestades tõstatub paratamatult küsimus, kas Johannese ristimine üldse oligi mingi puhastusriitus või oli see pigem miski muu, nimelt kohtutoiming. Veel on siin küsimuseks, kas ristimisakti ennast tuleks vaadelda iseseisva toimingu või kuulub ta olemuslikult ἔξομολογέω juurde? See tähendab, kas ristimisakt dokumenteerib eelneva meelega paranduse protsessi? Selle poolt, et kogu ristimisprotseduuri puhul on tegu teatava kohtutoiminguga, räägib nii mõndagi.

Esmalt väljenditest βάπτω ja βαπτίζω. Sõna βάπτω esineb peamiselt (nt Homerosel) ‘sisse kastma’ tähenduses, Josephus kasutab seda ‘värvima’ (värvivasse vedelikku kastma) tähenduses. Alates Hippokratesest, aga ka Platonil ja eriti hilisematel kirjanikel esineb βαπτίζω kui ‘uputama, sisse kastma, sügavale vajutama’, seda nii otseses tähenduses (nt aktiiv: ‘laeva uputama’; passiiv: ‘uppuma, laevahukku sattuma, põhja minema’) kui ka piltlikus tähenduses (nt aktiiv: ‘linna hävinguni viima’; passiiv: ‘vajuma’ näiteks unne; ‘olema haaratud’ näiteks ihast, haigusest). ‘Pesema’ tähendus esineb hellenismis üksnes üksikutel juhtudel, enamasti sakraalses kontekstis. Tavalisele keeletunnetusele on kindlasti lähemal kujutus hukkamisest.⁴⁰

Septuagintas tähendab βαπτειν kui heebrea *tabal* vaste ‘sisse kastma’, nt toidupala äädikasse kastma (Rt 2:14), jalgu vette panema (Jos 3:15), sõrme ohvrivere kastma (3Ms 4:6,17 jt), eba-puhtaid riistu vette panema (3Ms 11:32). Sõna βαπτίζειν esineb ainult 2Kn 5:14. Seal on juttu, kuidas pidalitõbine Naaman kastis

³⁸ *Ibid.*, 215.

³⁹ Salumaa, *Matteuse röömusõnum*, 69.

⁴⁰ „βάπτω κτλ” (Albrecht Oepke) – *ThWNT I*. Bd. 1 (Stuttgart: Verlag von W. Kohlhammer, 1933), 527–544, 527j.

ennast seitse korda Jordanisse.⁴¹ A. Oepke juhib tähelepanu sellele, et kuna tähendus 'uppuma, hukkuma' näib olevat heebrea ja aramea *tabal*-ist üsna kaugel, siis ka juudikreeka keeles selles tähenduses βαπτίζειν kasutamine on ilmselt ebatõenäoline.⁴²

Muidugi on küsimuseks, kas viimane märkus puudutab ka Johannese ristimist. Nimelt tuleb siin arvestada sellega, et Johannese poolt algatatud liikumisel puudus mineviku analoog. Tegu oli uue nähtusega, millel veel nimi puudus. Seepärast on õigustatud küsimus: kui Johannese poolt läbi viidud riitusele otsiti kreekakeelset nimetust, kas püüti siis leida tõlget vastavale tollal kasutusel olnud arameakeelsele väljendile või püüti leida keelelist vastet toimingule kui sellisele? Rõhutan veel kord, Johannese ristimine väljus senise vaimuliku praktika raamidest.⁴³ Kui eeldada, et tegu võis olla kohturiitusega, siis oli βαπτίζω tähendus hellenistliku keele ruumi inimestele täiesti mõistetav. Ristimise kui kohtutoimingu seisukohast on hästi mõistetav Jumalale õiguse andmise ja väljendi ἔξομολογέω kasutamine. Kuid selle asemel, et kellegi teise vastu tunnistust anda, kinnitavad ristitavad iseenda süüd.

Teatavasti tulenes kristlik ristimine otseselt Johannese ristimisest, seepärast võivad kristliku ristimise kohta antud ütlused anda teavet ka Johannese ristimise tähenduse kohta. 1Pt 3:20j on tõmmatud paralleel veeuputuse ja ristimise vahele. See on hästi mõistetav lähtudes just kohtumotiivist, samuti Pauluse toodud pilt iisraeli rahva ristimisest pilves ja meres (1Kr 10:2). Nimelt osutus Kõrkjamerest läbimine (vt 2Ms 14) kohtusündmuseks, kus ühtedele anti armu (vesi oleks võinud ka iisraellasi tabada), teised aga hukkusid. Rm 6:3j kirjutab apostel Paulus nagu täiesti endastmõistetavalt teadaolevast tõsiasiast, et ristimine on matus.⁴⁴ Kuidas võis Paulus sellist arusaama Rooma koguduselt eeldada? See kogudus ei olnud ju tema poolt rajatud, ka polnud ta

⁴¹ *Ibid.*, 532.

⁴² *Ibid.*, 534.

⁴³ Vt lisaks Tärk, *Markuse evangeeliumi seletus*, 25; Pohl, *Das Evangelium des Markus*, 47j; Joachim Gnllka, *Das Evangelium nach Markus* (Leipzig: St. Benno-Verlag, 1980), 45 jt.

⁴⁴ Ristimise kui matuse mõte on ka Kl 2:12.

seal veel viibinud. Ilmsel eeldas Paulus, et ristimise selline arusaam pidi olema tuntud ja laialt levinud juba enne teda. Loogiline on arvata, et selline mõistmine pärines juba Johannese ristimise ajast. Kohtutoiming ja selle juurde kuuluv rituaalse matuse mõte sobivad omavahel hästi kokku. Kust Ristija Johannes sai vette matmise mõtte, seda võib üksnes oletada. Võimalik, et see pärineb veeuputuse loost, kus kohtuvesi mattis enda alla kogu elava. Samuti võivad olla seosed iisraellaste Kõrkjamerest läbiminekuiga, millele ka Paulus viitas (1Kr 10:1j).

Kui ristimise puhul on tegu rituaalse matusega, siis ei saa see kuidagi olla puhastusriitus. Juutluses oli surm, s.t surnu ja kõik mis sellega kokku puutus, ebapuhas (vt 3Ms 21:1,11; 4Ms 6:6,11; 19:11jj; 31:19,24; Hs 44:25). Seepärast asusid ka inimeste hauad (välja arvatud Taaveti ja ta järglaste kuningahauad) Iisraelis alati väljaspool asulaid.⁴⁵ Ka üksnes rituaalne matus pidi juutide mõtetesse tooma vastavad kujutlused.⁴⁶ Nagu öeldud, tähendas ἄφεσις 'vabastamist, ära saatmist'; seoses süü või võlaga selle 'kustutamist'. Uue Testamendi 17-st ἄφεσις'ega kirjakohest 15 korral on selle tähenduseks andustus.⁴⁷ Ἀφεσις ἁμαρτιῶν kohta võib kokkuvõtvalt öelda, et andustus on süüst seadusekohane vabanemine. Siin on kohane küsida, kas pattudest vabanemise puhul tuleks rääkida pesemisest või mingist õiguslikust aktist? Gerhard Barth juhib tähelepanu sellele, et Iisraelis oli küllalt olukordi, kus inimesed said kultuslikult roojasteks. Pesemisriitustega saadi kultuslikult puhtaks. Need veeriitused vahendasid kultuslikku puhtust, kuid mitte kuskil seal ei ole tegu pattudega ja pattude andetusega.⁴⁸ Veel lisab G. Barth mõtte, et kõik katsed Johannese ristimise religiooniloolist tausta tolle ajastu mitmesugustest pesemistest ja vettekastmis-

⁴⁵ „καθαρὸς” (Marco Frenschkowski) – *Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament*, neubearbeitete Ausgabe; Lothar Coenen und Klaus Haacker, Hgg., Bd. 1. (Wuppertal: Brockhaus; Neukirchen: Neukirchener Verlag, 1997), 898–901, 902–907, 900.

⁴⁶ Seda, et Josephus pidas Johannese ristimist puhastusriituseks (Ant 18,116–119, „καθαρὸς” (Frenschkowski), 904), ei saa pidada otsustavaks.

⁴⁷ Vt ka „Vergebung” (Breytenbach), 1738j.

⁴⁸ Gerhard Barth, *Die Taufe in frühchristlicher Zeit*. 2. verb. Aufl. (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 2002), 26.

riitustest tuletada on viinud üksnes selleni, et Johannese ristimise erinevus kõigist neist pesemistest tuleb esile veelgi enam.⁴⁹ Seega sobivad Johannese ristimise mõtted rohkem kokku kohtusündmuse kui puhastusriituse arusaamaga. Ühtlasi on selliselt hästi mõistetav, et erinevalt paljudest teistest, kes viisid läbi puhastusriitusi,⁵⁰ sai Johannes endale hüüdnimeks Ristija, mis tähendas sama hästi kui Johannes „Matja”.

Kokkuvõtteks sobib siin ära tuua O. Loretzi poolt väljendatu, et elu ilma õiguse ja õigluseta – hinnatuna inimlikust ja jumalikust küljest – näeb vanaorientaalne ja piibli inimene kui oma väarikuse vastu toimivat. Lähtuvalt vanaorientaalsest ja piibellikust taustast seisab väljapool kahtlust, et juriidilised ettekujutused ja terminoloogia inimese ja Jumala vaheliste suhete kirjeldamisel on keskse tähendusega: vana orientaalne ja ka piibliaegne inimene astub oma „õigusjuhtumiga” Jumala ette.⁵¹

JOHANNES KUI KOHTUNIK

Lisaks sellele, et Johannes oli heerold, sai ta endale ülesande ka ristida (vt Jh 1:33). Kellena võis Johannes ennast sel puhul tunda?

Nagu öeldud, tutvustas Johannes Tulijat kui isikut, kes ristib Püha Vaimu ja tulega, Tulijal on õigus otsustada inimsaatuste üle: kes ellu, kes surma. Seega pidi Tulija hakkama tegutsema kui kõrge kohtunik, kelle kohtulik tegevus väljendus ristimises. Kuid ka

⁴⁹ *Ibid.*, 30.

⁵⁰ Vt ülevaadet kõrvõimalikest antiigis läbiviidud veeriitustest Wolf, *Mysterium Wasser*, 337jj: Grundphänomene bei der religiösen Verwendungen von Wasser in Antike und Christentum.

⁵¹ „Ein Leben ohne Recht und Gerechtigkeit – gewährt von menschlicher und göttlicher Seite – sieht der altorientalische und biblische Mensch als gegen seine Würde gerichtet an. Vom altorientalischen und biblischen Hintergrund her steht außer Frage, daß juristische Vorstellungen und Terminologie in den Darstellungen der Beziehungen des Menschen zu Göttern und Gott von zentraler Bedeutung sind: Der altorientalische und auch biblische Mensch tritt mit seinem „Rechtsfall” vor die Gottheit. Oswald Loretz. *Götter – Ahnen – Könige als gerechte Richter. Der „Rechtsfall” des Menschen vor Gott nach altorientalischen und biblischen Texten*. Reihe: Alter Orient und Altes Testament. Veröffentlichungen zur Kultur und Geschichte des Alten Orients und des Alten Testaments. Herausgeber: Manfred Dietrich, Oswald Loretz. Band 290 (Münster: Ugarit-Verlag, 2003).

Johannes ristis. Ta ise ütles rõhutatult: „Mina ristin teid .., .. tema ristib teid ..” (Mk 1:8). Kuigi Johannese ristimisvolitus piirdus üksnes veeristimisega, oli see ikkagi ristimine ja tähendas tegutsemist kohtunikuna. Muidugi võrreldes Tulijaga olid Johannese volitused piiratud. Tema kohtunikuõigus piirdus üksnes rituaalse aktiga.

Kuid kas Johannes üldse võis olla kohtunik? Johannese-aegses ühiskonnas oli kohtunikuks saamiseks mitmeid võimalusi. Näiteks Kreeka linnriikides ei tegutsenud teadaolevalt mitte elukutselised kohtunikud, vaid n-ö vandekohtunikud. Nii võis Ateenas iga üle 30 aasta vana meeskodanik, kelle õigusi polnud piiratud, end üles anda kui *dikastes*. Seepeale sai ta endale vastava „tõendi” – oma nimega tahvlikese –, aasta alguses pidi ta andma heliastilise vande, s.t kohtunikuvande.⁵² Iisraelis kuulus kohalik õigushooldus vanemate kätte, kes mõistsid linnavärvavas õigust, kusjuures kaasa võisid rääkida kõik täieõiguslikud kodanikud. Nii võis õigusküsimusi lahendada, seega põhimõtteliselt olla kohtunik iga rahva eestseisja – ἄρχων.⁵³

Johannese puhul võib siin näha paralleeli kohtumõistjate ajaga. Kohtumõistjate raamatus on korduvalt kirjutatud, et kui iisraellased olid oma jumalatuse pärast langenud võõrvõimu alla ja seepeale meelt parandasid ning palusid Jumalalt abi, siis saatis Jumal neile abiks kellegi kohtumõistja, kes rahva nende olukorrast välja aitas. Ka nüüd saatis Jumal kohtumõistja – Ristija Johannese. Et Johannes ei alustanud oma ristimistegevust omaalgatuslikult, nähtub tema ütlusest Jh 1:33 „.. kes minu läkitas veega ristima, ..”. Seega võib Johannest pidada kohtunikuks küll, kuid piiratud volitustega kohtunikuks. Tema tegevus erines Tulija omast nii nagu veeristimine erineb Püha Vaimuga ja tulega ristimisest. Kui Tulija otsused määrasid inimese kogu edasise saatuse, siis Johannese religiooniõiguslik kohtumenetlus ja selle juurde kuuluv rituaalne matus olid üksnes ettevalmistuseks Tulija saabumisele.

⁵² „Dikastes” (Gerhard Thür) – *Der neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*. Bd. 3, Hubert Cancik und Helmuth Schneider, Hgg. (Stuttgart; Weimar: Metzler, 1997), Sp. 569.

⁵³ Vt „Richter” (E. Jenni) – *Biblisch-Historisches Handwörterbuch*, Bo Reicke und Leonhard Rost, Hgg. Bd. 3. (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1966), Sp. 1596–1598, 1597. ἄρχων ‘võimukandja, kõrgem võimukandja’.

JOHANNENESE RISTIMISE EESMÄRK

Võrreldes tavalise kohtupidamisega, oli Johannese tegevuse üheks eripäraks, et ta ei mõistnud õigust mitte inimeste vahel – neis asjus andis ta üksnes nõu (vt Lk 3:10jj) –, vaid tema kohtus seisid pooltena vastamisi inimene ja Jumal.⁵⁴ Küsimuse all oli Jumala ja inimese vaheline leping. Johannese juures said inimesed õigusliku hinnangu oma senisele elule. Selle kohaselt olid nemad, mitte Jumal, lepingurikkujad, Seadusest üleastujad. Seepärast kehtis neile Seaduse hukkamõistev otsus. Ristimine kui rituaalne matus väljendas seda mõtet täiesti selgesti.

Aga mis saab edasi? Mis on sellise oma elule hukkamõistva hinnangu saamise eesmärk? Evangeeliumide tunnistuste kohaselt toimus see kõik läheneva jumalavalitsuse taustal (vt Mt 3:2). Johannese poolt ristitud inimesed jäid ootama Tulija saabumist, selle isiku saabumist, kellel oli meelevald anda armu, anda patud andeks ja ristida Püha Vaimuga. Üksnes sellel taustal oli Johannese ristimisel mõte. Ilma selleta oleks Johannese missioon olnud päris asjatu. Selliselt on hästi mõistetav Johannese hilisem murelik küsimus Jeesusele: „Kas sina oled see, kes pidi tulema, või jääme ootama teist?” (Mt 11:3). Niisiis astusid Johannese poolt ristitud inimesed Tulija ootajate ridadesse, et too neile armu annaks ja neid nende pattudest vabastaks. Sellises seoses võib seda rituaalset toimingut täie õigusega nimetada meelearandusristimiseks pattudest vabanemiseks (Mk 1:4, paralleelid). Ühtlasi tähendas see ka palvet hea südametunnistuse pärast (vrd 1Pt 3:21). E. Salumaa ütleb: „Ehtsast kõlbelisest paatosest kantud ning karmi tõsidusega esitatud pöördumisnõue, rabavalt haarav patu tunnetamine koos pattude ülestunnistamise ja kõike seda sanktsioneeriva ristimistoiminguga paisutasid Ristija Johannese tegevuse tollaegses juutkonnas tõeliseks äratusliikumiseks. Ristimine ei tähendanud pattude andeksandmist, vaid tõi selle töotuse erakordse jõuga päevakorda.”⁵⁵

⁵⁴ Seda mõtet toetab see, et inimesed tunnistasid oma pattu ja andsid õiguse Jumalale (vt Mk 1:5; Lk 7:29). Kohtumotiiv Jumal *versus* Iisrael leidub Mi 6:2; Js 43:26.

⁵⁵ Salumaa, *Matteuse rõõmusõnum*, 69.

Kuid millele võis toetuda selline armu saamise ootus? Miks üldse oodata, et Seaduse poolt hukka mõistetud inimestele peaks Jumal veel armu andma, andestama? Pühakirja kohaselt on siin initsiatiiv Jumala enda käes. Tema ise pakub inimestele uut võimalust. Prohvet Jeremija kaudu on öeldud:

Vaata, päevad tulevad, ütleb Issand, mil ma teen Iisraeli sooga ja Juuda sooga uue lepingu: mitte selle lepingu sarnase, mille ma tegin nende vanematega sel päeval, kui ma võtsin nad kättpidi, et viia nad välja Egiptusemaalt – selle mu lepingu nad murdsid, kuigi ma olin nad võtnud enese omaks, ütleb Issand –, vaid leping, mille ma teen Iisraeli sooga pärast neid päevi, ütleb Issand, on niisugune: ma panen nende sisse oma Seaduse ja kirjutatan selle neile südamesse; siis ma olen neile Jumalaks ja nemad on mulle rahvaks (Jr 31:31–33).

Seoses armuandmismõttega juhib A. Pohl tähelepanu sellele, et andestussõna lähtekohaks on Iisraeli poolt rikutud vana leping. „Pattude” all mõeldakse tervet lepingurikkumise ahelat ja kogu koormat, mis hoiab Iisraeli Jumala kohtu olukorras. Siin toob töötus esile Jumala uue initsiatiivi, nimelt aegade lõpus annab ta uue ja parema lepingu (vrd Hb 8:6). Jumala poolt rajatakse selleks uus alus uue õigusaktiga, mis kannab nimetust „pattude andestus”. Niisiis ei ole see vana lepingu „parandamine”, vaid miski täiesti uus.⁵⁶

Jumala armuandmismõtet võib mõista toetudes Jesaja troosti- raamatule. Üheks oluliseks kirjakohtaks on Js 43:25: „Mina, mina olen see, kes kustutab su üleastumised iseenese pärast ega pea meeles su patte”. See kirjakoht on tähelepanuväärne, sest selles lubatud pattude andestus ei toetu Seaduses ettenähtud ohvritele. Hoopis vastupidi. Jumala hinnang rahva tegevusele oli: „Sina ei ole mulle ostnud raha eest kalmuseid ega ole mind küllastanud oma tapahvrite rasvaga, vaid sa oled mulle tüli teinud oma pattudega, oled mind vaevanud oma süütegudega” (Js 43:24). Et asi selgeks saaks, kutsub Jumal rahva enesega kohtusse (Js 43:26). Kõiges on näha, et rahval pole midagi, mingit õigustust, millele toetuda. Kui Jumal kellelegi andestab, siis on see üksnes täiesti tema ärateenimatu arm.

⁵⁶ Pohl, *Das Evangelium des Markus*, 51.

Olulise täienduse toodud mõtetele annab Js 44:22: „Ma kaotan su üleastumised nagu pilved ja su patud nagu pilvituse. Pöördu minu poole, sest ma lunastan sinu!” See kirjakoht kordab Js 43:25 mõtet, kuid lisab olulise üleskutse pöörduda Jumala poole. See tähendab, et inimene peab pöörduma Jumala poole ja astuma lunastuse ootajate ridadesse.

JEEUSUSE RISTIMINE

Teiste inimeste hulgas läks Johannese juurde ka Jeesus, et lasta end ristida. Tundes ära, et Jeesus ongi Tulija, ei tahtnud Johannes seda teha, vaid soovis, et tegelikult peaks Jeesus ristima teda (Mt 3:14). Kuulus ju ka Johannes ise koos teiste kaasmaalastega samasse kohtualuste ritta. Üksnes Jumala eriline kutse ja korraldus andis talle heeroldi-kohtuniku õigused ja positsiooni.

Miks lasi Jeesus ennast ristida? Temal ei olnud ju meeleparanduseks põhjust; Uue Testamendi tunnistuse kohaselt oli tema patuta (vt Hb 4:15; Jh 8:46). Kui Johannese ristimine oleks olnud puhastusriitus, ka siis oleks Jeesuse ristimine raskesti mõistetav. Johannese ristimine kui kohtutoiming annab aga mõistmiseks parema võimaluse. Jeesuse jaoks oli ristimine religiooniõiguslik toiming. Muidugi, võrreldes meelt parandavate kaasmaalastega oli selle tähendus tema puhul mõneti erinev.

Johannese vastuväidetele vastas Jeesus, et „nõnda on meile kohane täita kõike õigust!” (Mt 3:15). Selle kohta kirjutab E. Salumaa, et Jeesuses „ei täitu mitte ainult prohvetite ettekuulutused, mis kinnitavad tema Messiasolemist, vaid ta ise on ka ainumõeldav Jumala tahte, „käsu” ja „õiguse” täitja. Kuulekusest Jumala vastu tuleb ta ristimisele ja asetab enese vabatahtlikult käsu alla, kuigi ta ise seda ei vaja. Jeesuse tee on täieliku kuulekuse tee – ja täiuslik kuuletumine tähendabki „kõige õiguse” täitmist. Selles kuulekuses ühineb ta patuste kogudusega, võttes enesele kõik selle kohustused Jumala ees.”⁵⁷

⁵⁷ Salumaa, *Matteuse rõõmusõnum*, 78.

Et Jeesus lasi ennast ristida, tähendas temapoolset Johannese isiku ja tema ristimistegevuse tunnustamist. Kuid veelgi olulisem oli, et ristimisel toimus Jeesuse enda avalikustamine, tema ametlik religiooniõigusliku tähendusega esitlemine. Evangeeliumide tunnistuse kohaselt oli see Johannese ristimise kulminatsiooniks. Pean täiesti põhjendatuks W.-D. Zimmermanni seisukohta, et Jeesus vajab oma tegevusele legitiimsust. Seda ei saanud ta ise pakkuda, ei oma imede, oma sõnade ega elusaatusega. See teadmine pidi tulema väljapoolt, vanadelt prohvetitelt ja Ristijalt, kes neid prohveteid tõlgendas. Ka Johannes võis eksida, kuid siis on võimalik järgi kontrollida, kas ta eksis või ei.⁵⁸ Lisaks Johannese tunnistusele (Jh 1:15,30jj) andis ristimisel oma tunnistuse ka taevast. „Ja veest välja tulnud, nägi ta kohe taevast avanevat ning Vaimu kui tuvi laskuvat tema peale. Ja taevast kostis hääl: „Sina oled mu armas Poeg, sinust on mul hea meel!”” (Mk 1:10–11; paralleelid Mt 3:16j; Lk 3:21j; Jh 1:32–34). Kui tavaliste inimeste puhul andsid inimesed Johannese ees ise enda kohta tunnistust, siis Jeesuse puhul ilmutas tunnistajana end taevast ja kinnitas, et tema on Jumala Poeg. Vaimu tuvisarnane laskumine Jeesusele ei tähendanud, et Jeesus oleks ristimisel saanud Püha Vaimu (tema ise oli see, kes pidi ristima Püha Vaimu ja tulega), vaid tegemist oli Jeesuse esitlemisega, millel oli oma sümbolne sõnum. 1Ms 8:11 kohaselt tõi tuvi noka vahel õlipuu halja lehe, mis kinnitas, et veeuputus on lõppenud, ühtlasi oli tuvi ohvrilind (3Ms 5:7 jt). Nii võib sellest sümbolikõnest nii aru saada, et Jeesus toob sõnumi Jumala kohtuaja lõppemisest ja et Jeesuse enda eluohver on aluseks Jumala poolsele armuandmisele.

Selle mõttega haakub hästi, et „kõige õiguse täitmine” (Mt 3:15) tähendas Jeesuse puhul ka seda, et ta oli Moosese Seaduse alune ja kuulus oma eksinud rahva hulka ning jagas oma rahva saatust. Kui teised lasksid end ristida seoses enda pattudega, siis Jeesuse jaoks oli see eeltähenduslik kohtutoiming. Nimelt kehtis ju tema kohta prohvet Jesaja kuulutus: „teda tabas surm mu rahva üleastumise pärast. [---] oma tarkusega teeb mu õiglane sulane paljusid õigeks, sest ta kannab nende patusüüd” (Js 53:8,11). Siia lisandub Pauluse

⁵⁸ Wolf-Dieter Zimmermann, *Markus über Jesus. Das Evangelium für unsere Tage interpretiert* (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1970), 15.

sõnadest tulenev oluline mõte: kui Jeesus jagas surmas oma rahva saatust, siis jagab tema rahvas ülestõusmises Jeesuse saatust (vt Rm 6:4–5).

Eelnevat kokku võttes võib öelda: Ristija Johannes oli teevalmistaja taevasele saadikule, kes pidi otsustama inimsaatuste üle. Johannes kutsus inimesi üles meelt parandama ja end ristida laskma. Johannese ristimine oli religiooniõiguslik sündmus, kus ristitav tunnistas, et Jumalaga sõlmitud lepingu rikkuja on tema, Jumal on õige; ristitav tunnistas, et vastavalt Seadusele on ta teeninud ära karistuse. Seda kõike dokumenteeris ristimine kui religiooniõigusliku tähendusega rituaalne matus. Ristimise tagajärjel muutus nende inimeste õiguslik staatus, ristitavad astusid Tulija ootaja ridadesse. See tähendas enda andmist kõrgema kohtuniku meelevalda, kellel on õigus meeleparandajale armu anda. Nii said ristitutest Püha Vaimuga ristimise kandidaadid. Johannese ristimine pidas eelkõige silmas pattudest vabaks saamist, et parandada rikutud vahekord Jumalaga.